

УДК 39:911.3 (=161.2:1-87)

Андрій Зубик, аспірант
*e-mail: andrsi_zubik@mail.ru**Львівський національний університет імені Івана Франка***ЕТНОГЕОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ МОЛДОВИ**

Україну та Молдову об'єднують не лише спільні кордон та історичне минуле, але і чисельна українська діаспора у Молдові та молдовська в Україні. Актуальність дослідження української діаспори у Молдові зумовлена незначною кількістю наукових праць присвячених українцям у цій країні. За результатами перепису населення 2004 р. у статті проаналізовано розселення українців у розрізі адміністративних одиниць Молдови та типом поселень, поширення української мови як рідної та мови, якою зазвичай розмовляють. Здійснено картографування розселення українців та поширення української мови у Молдові в розрізі районів.

Ключові слова: українська діаспора, еміграція, переселення, розселення, рідна мова, мова, якою зазвичай розмовляють.

Андрей Зубик. ЭТНОГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЕ МОЛДОВЫ

Украину и Молдову объединяют не только общие границы и историческое прошлое, но и многочисленная украинская диаспора в Молдове и молдавская в Украине. Актуальность исследования украинской диаспори в Молдове обусловлена незначительным количеством научных работ посвященных украинской диаспоре в этой стране. По результатам переписи населения 2004 г. в статье проанализировано расселения украинской диаспори в разрезе административных единиц Молдовы и типу поселений, распространение украинского языка как родного и языка, на котором обычно разговаривают. На уровне районов осуществлено картографирование расселения украинцев и распространения украинского языка в Молдове.

Ключевые слова: украинская диаспора, эмиграция, переселение, расселение, родной язык, язык, на котором обычно разговаривают.

Andrii Zubyk. ETHNOGEOGRAPHICAL PROCESSES IN THE UKRAINIAN DIASPORA OF MOLDOVA

Ukrainian diaspora represents the Ukrainian language, culture and customs in the countries of residence. In turn, Ukrainians of abroad requires government assistance in solving problems related to legal and material support. One way to improve state diaspora policy is researching of Ukrainian diaspora in different countries. The practical results of such researches should become the basis for decisions to Ukrainian authority.

One of the countries with numerous Ukrainian diaspora is Moldova. Compared with Canada, the USA and the Russian Federation research of Ukrainian diaspora in Moldova less attention is paid. Both countries are united by not only borders, but also history. Ukrainians in this country are the second largest ethnic group after the titular ethnic group. The numbers of Ukrainians in Moldova are reduced through the processes of ethnic assimilation, generation change, re-emigration into Ukraine. The significant number of Ukrainian lives in the breakaway Trans-Dniester Moldavian Republic where Ukrainian diaspora population decreases and integration into a numerous Russian diaspora. Ukrainians live compactly in the north, where the share of Ukrainian population exceeds 10% in some areas. There is territorial pattern of Ukrainian detected in settling: the share of Ukrainian population decreased in the "north-south" vector.

Ukrainians are not integrated in the titular ethnic group language environment. Thus, according to the census a small proportion of the Ukrainian indicated Moldovan as their native language, and that language is usually spoken. Quite common among the Ukrainian diaspora is Russian. The study finds that the share of Ukrainian who reported Ukrainian as their mother tongue and the language of communication decreases in the "north-south" direction.

Key words: Ukrainian Diaspora, emigration, displacement, settlement, native language, the language commonly spoken.

Постановка проблеми. Територія проживання певного етносу не обмежується політичними кордонами держави. Історичне минуле, особливості проведення політичних кордонів, дія політичних, економічних і релігійних чинників зумовили те, тисячі українців були змушені шукати кращої долі поза межами України. Не менш трагічною є доля українців, яких насильно переселяли чи розділили кордонами.

Детальний аналіз та дослідження української діаспори є важливим завданням для української науки, оскільки практичні результати, отримані в ході таких досліджень, повинні стати основою для налагодження державної політики щодо української діаспори. Українська діаспора у країнах світу репрезентує українську мову та культуру, лобіює державні інтереси України. Представники української діаспори відстоювали ідею державної незалежності України, після проголошення незалежності надавали всебічну допомогу уряду. Останні події в Україні засвідчили, що попри зменшення чисельності української діас-

пори через етнічну та мовну асиміляцію, зміну поколінь, українці поза межами України залишаються свідомими свого походження. Підтримка української діаспори у політичних трансформаціях останніх років більш як очевидна: акції на підтримку Революції Гідності, пояснювальна робота щодо подій в Криму та на сході України, матеріальне забезпечення української армії та вимушених переселенців, лікування та реабілітація українських військовослужбовців тощо.

Аналіз попередніх досліджень. За останні роки проблематиці української діаспори присвячено значну кількість наукових досліджень, що відобразилося у публікації матеріалів конференцій, друку наукових монографій, статей, зростанню дисертаційних досліджень присвяченій тематиці української діаспори.

Серед українських науковців, які зробили вагомий вклад у вивчення діаспори, варто виділити С. Вдовенка, І. Винниченка, В. Євтуха, В. Ідзя,

І. Кураса, Ю. Лагутова, Т. Лупула, В. Маркуся, Н. Мерфі, М. Пірен, С. Пиріжкова, Т. Рендюка, С. Романюк, В. Романцова, Ю. Семка, М. Сополугу, В. Трощинського та інших.

До найважливіших джерел інформації про українську діаспору відносяться монографічні видання "Ukraine a Concise Encyclopedia", "Ukraine and Ukrainians throughout the World", "Зарубіжні українці", "Українці в мире", "Українці в світі". В цих дослідженнях розкриті політичні, соціально-економічні причини еміграції з України, подано демографічну характеристику українців, описано соціо- та демогеографічні процеси у середовищі української діаспори, проаналізовано зміни у етнічній території України.

Варто зазначити, що загалом незначна кількість публікацій присвячена проблемі української діаспори у Молдові. Значний досвід дослідження українства безпосередньо у Молдові мають науковці Л. Заїмова [8], Ф. Заставний [9], В. Кабузан [10] та Г. Мельничук [11]. Незважаючи на те, що Молдова є сусідом України, в середовищі українських науковців більш поширеними є дослідження української діаспори у Канаді, США та Російській Федерації.

Метою статті є з'ясування чисельності етнічних українців у населенні Молдови, виявлення їхньої частки в розрізі адміністративних одиниць, аналіз поширення української мови, виявлення територіальних закономірностей у розселенні та поширенні

української мови, картографування отриманих результатів.

Виклад матеріалів дослідження. Молдову та Україну об'єднують тісні історичні зв'язки ще з часів Київської Русі. Територія сучасної Молдови входила до складу Галицько-Волинського князівства, через неї проходили торгові шляхи з Галичини до Чорного моря. З XVI ст. значну роль в історії країни відігравали козаки, які не тільки брали участь у спільних військових акціях, але і вступали у конкуренцію за політичну владу у Молдові [5, с. 345].

Наприкінці XVI ст. – поч. XVII ст. на територію сучасної Молдови переселялися українці, які втікали від кріпацтва. Після зруйнування Запорізької Січі до Молдови переселялися козаки. За результатами першого Всеросійського перепису населення 1897 р. на території сучасної Молдови проживало 380 тис. українців, що становило 19,8% від всього населення.

За даними останнього перепису населення у Молдові, який відбувся у 2004 р., українці є другим за чисельністю етносом після молдаван. В Молдові проживало 282406 українців, що становить 8,4% від всього населення. Чисельність українців зменшилась на 317960 осіб (53%) за період 1989–2004 рр. (рис. 1). З урахуванням українців, які проживають у самопроголошеній Придністровській Молдавській Республіці (ПМР) у порівнянні з результатами перепису 1989 р. чисельність українців зменшилась на 157891 осіб (26,7%) [1, 3, 6-7].

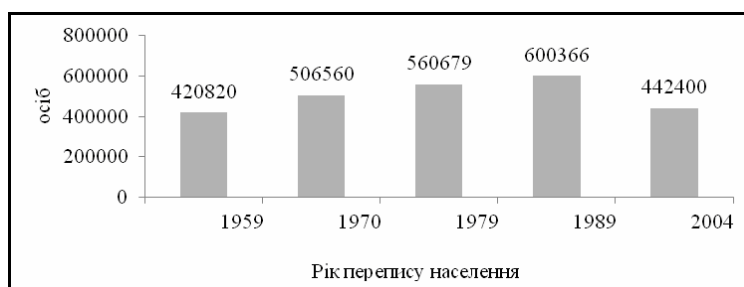

Рис. 1. Динаміка чисельності українців у Молдові за переписами населення 1959, 1970, 1979, 1989 та 2004 років [1]

З 1991 р. функціонує самопроголошена Придністровська Молдавська Республіка, в якій перепис населення 2004 р. проводився окремо. За даними перепису населення, в Придністров'ї проживали 160069 українців, що становить 28,8% від всього населення. Найбільша частка українців у населенні міст Рибниця (45%), Тирасполь (32%) і Дубоссари (30%) [3, 7].

Загальна чисельність українців у Молдові та Придністровській Молдавській Республіці становить 442,4 тис. осіб. Більшість українців проживає у містах – 70,6%. За результатами статистичного дослідження національного складу Придністров'я, проведеного після перепису населення 2004 р., чисельність українців зменшується через природне скорочення та міграцію до України [3, с. 30].

Дані про чисельність та розселення українців отримано через опрацювання таких етнокультурних критеріїв перепису населення, як "національність",

"рідна мова" та "мова, якою зазвичай розмовляють".

Українці становлять значну частку в населенні Окницького (30%), Бріченського (25,6%), Ришканського (22,5%), Єдінецького (19,8%), Глоденьського (19,5%), Дондушеньського (12,7%), Дрокійського (11,3%) та Фалештського (11,9%) районів. У Синжерейському, Гинчештському, Чимішлійському, Бессарабському, Кагульському, Тараклійському, Аненій-Нойському районах та м Кишинів частка українців у від всього населення становила від 5 до 10%. У центральних і південних районах країни частка українців є найменшою – менше 5% (рис. 2).

В містах проживає 52% українців, найвищий рівень урбанізації українців зафіксований у м. Кишинів (97%), Бельці (97%) та Бессарабському (90%) районі. У решті районів частка українського міського населення становить від 10 до 40% від загальної чисельності українців [1].

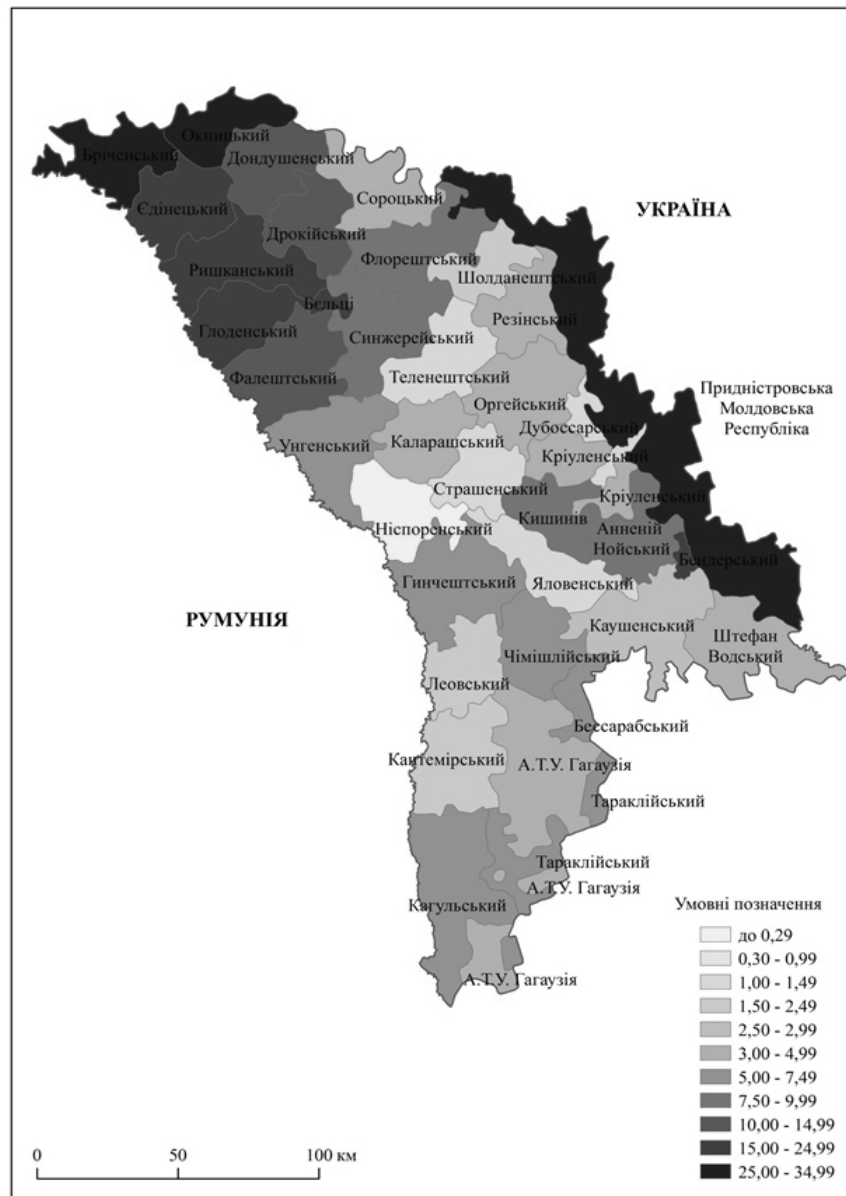

Рис. 2. Частка українців у розрізі адміністративних одиниць Молдови за переписом населення 2004 р. [1, 6]

Частка українців у загальній чисельності міських жителів країни становила 11,2% (145890 осіб). У структурі міських жителів частка українців вища від 10% у дванадцяти районах країни. Українці становлять значну частку у структурі міських жителів у північних районах країни, дещо менше у центральних та південних районах (рис. 3).

Частка українців в складі сільського населення Молдови становить 6,6% (136516 осіб). Серед сільських жителів частка українців вища 10% у дев'яти районах та м. Бельці (рис. 4).

Як бачимо з рис. 2–4, частка українців у розрізі адміністративних одиниць Молдови зменшується в напрямі північ – південь. Вища частка українців у населенні північних районів зумовлена тим, що частково ці райони входять до української етнічної території, трудовою міграцією до України, підтримка зв'язку з родичами, які проживають в Україні тощо.

Етномовними критеріями, які збиралася під час перепису населення Молдови, були “рідна мова” та

“мова, якою зазвичай розмовляють”. Українську, як рідну мову, вказали 64,1% українців, російську – 31,8%.

За типом поселень частіше українську, як рідну мову, вказували українці, які проживають у селах – 85,9% від всієї чисельності українців. Натомість у містах, де значний вплив російської мови, цей показник вдвічі менший – 43,64%. Молдовську, як мову титульного етносу, вказали 2,8% українського міського населення та 3% сільського відповідно (рис. 5) [1]. Поширення російської мови в середовищі української діаспори зумовлено процесами мовної асиміляції та регіоном походження українців.

За територією проживання частіше українську, як рідну мову, вказували українці, які проживали у селах, передусім, північних прикордонних з Україною та Румунією районах, частка українців, які вказують українську, як рідну мову, зменшується в напрямку північ – південь (рис. 6) [1].

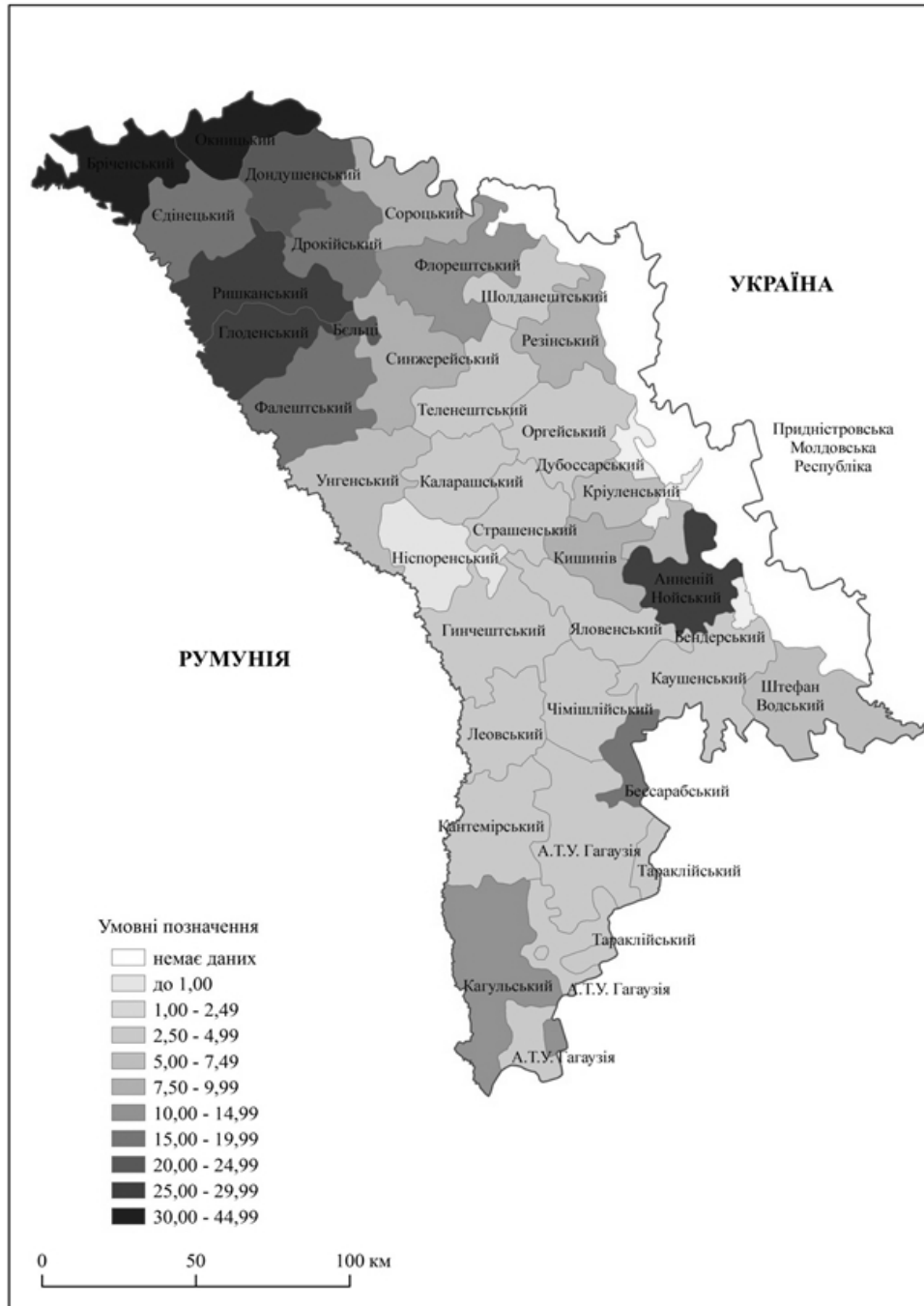

Рис. 3. Частка українців у розрізі міських поселень Молдови за переписом населення 2004 р. [1, 6]

Іншим етномовним критерієм була мова, якою зазвичай розмовляють. За результатами перепису 2004 р., 42% українців спілкуються українською мовою, 50% – російською, 6,2% – молдовською та 1,5% – румунською. Для цього етномовного критерію діє аналогічний територіальний розподіл, що і для рідної мови. Поширення української, як мови спілкування, має чітко виражений характер: частка українців, які використовують українську, як мову спілкування, зменшується в напрямку північ – південь [1].

Після розпаду Радянського Союзу і до моменту перепису населення 2004 р. чисельність української діаспори зменшилась на 25% (включаючи територію

самопроголошеної Придністровської Молдовської Республіки (ПМР)). Причинами такого зменшення, на нашу думку, є етнічна асиміляція, рееміграція в Україну. Українці, які проживають на території ПМР, зазнають впливу більш чисельної групи росіян. Етнічної асиміляції зазнають і українці, що проживають у містах Молдови, головню через інтеграцію у більш чисельне середовище росіян. Відсутність економічного зростання як у Молдові, так і в ПМР, події, пов'язані із проголошенням так званої ПМР, призвели до того, що частина українців реемігрували до України.

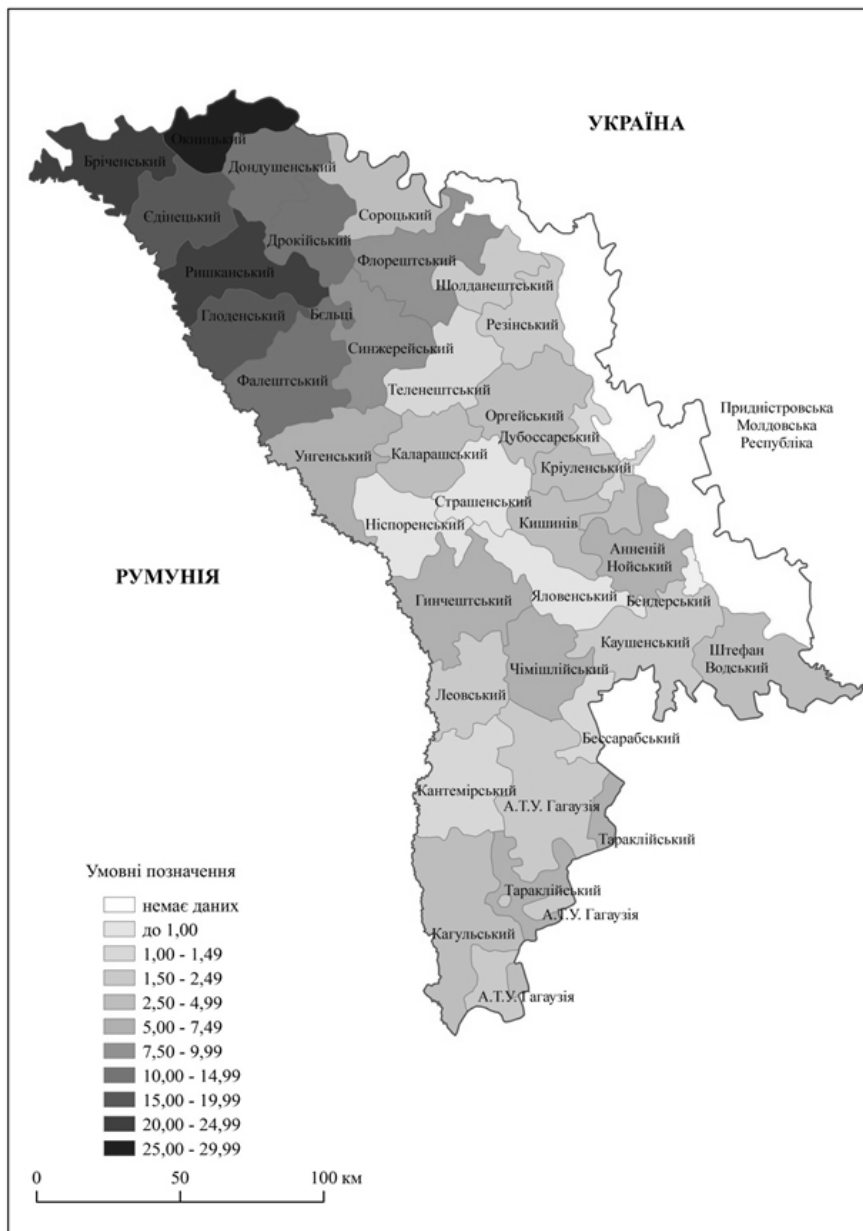

Рис. 4. Частка українців у розрізі сільських поселень Молдови за переписом населення 2004 р. [1, 6]

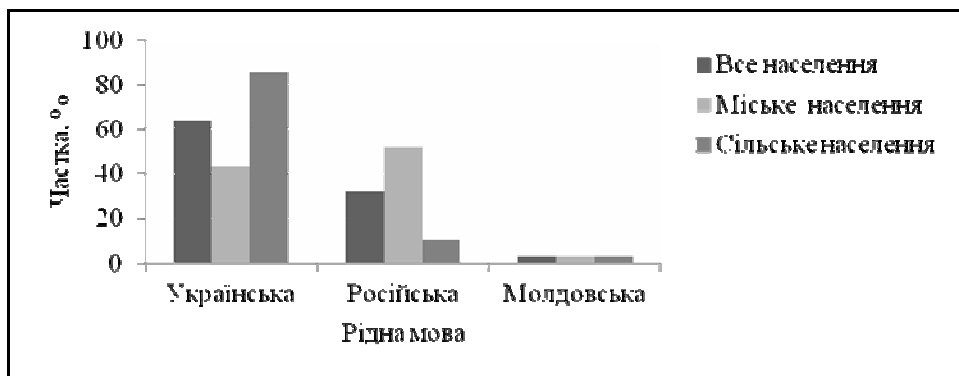

Рис. 5. Рідна мова українців за територією проживання за переписом населення 2004 р.

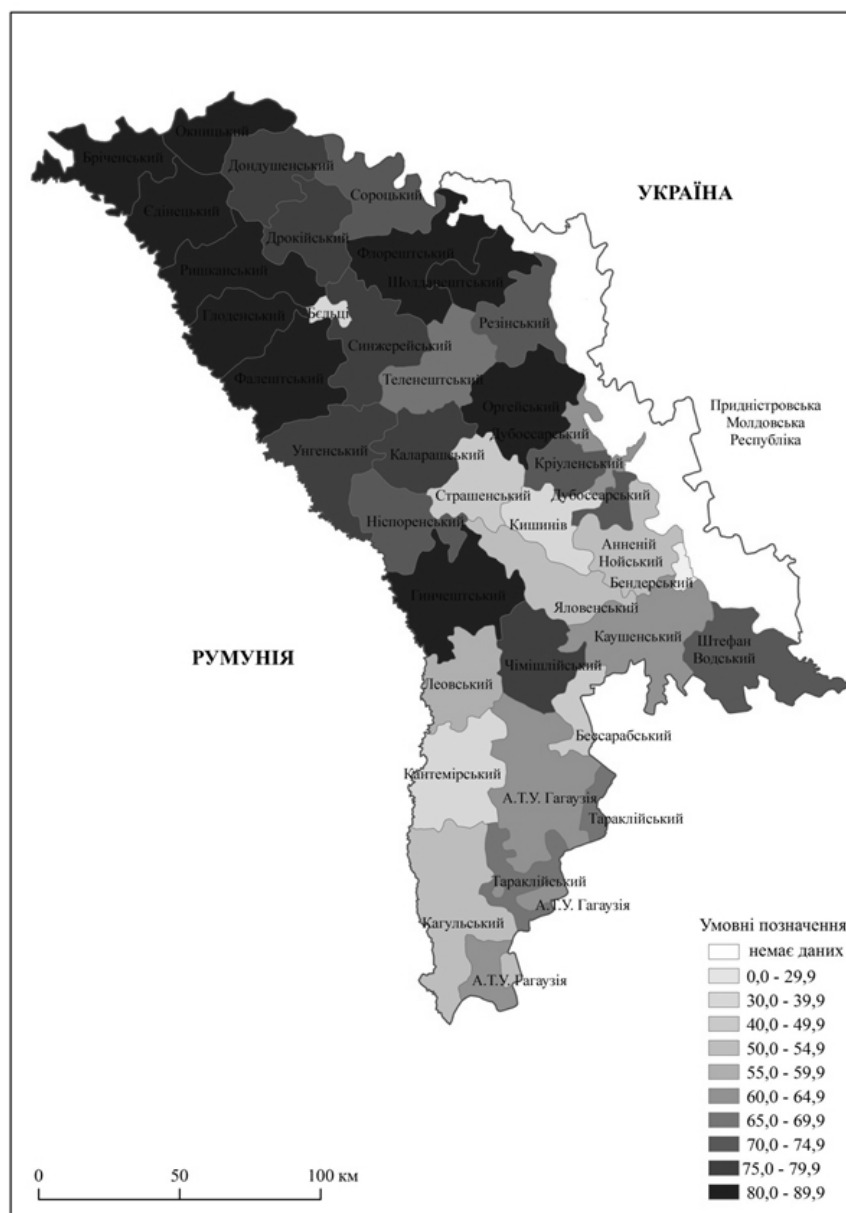

Рис. 6. Частка українців, які вказали українську, як рідну мову в розрізі районів Молдови за переписом населення 2004 р.

Висновки. Результати перепису населення 2004 р. продемонстрували, що українці переважно проживають у північних районах країни (Бріченський, Окницький, Єдінецький, Дондушенський, Ришканський, Глоденський та м. Бельці), де становлять значну частку у населенні, те саме стосується і частки українців, які вказали українську, як рідну мову.

При наступному переписі населення у Молдові чисельність українців, які проживають у ПМР може

значно зменшитись через етнічну асиміляцію та ре-еміграцію до України. В розрізі адміністративних районів Молдови більш чисельне зменшення української діаспори буде зафіксоване у центральних та південних районах країни. За типом поселень більшими будуть втрати серед українців, які проживають у містах, проте, через пошук роботи у місті та українців, які здобувають освіту, частка українського міського населення у Молдові може збільшитись.

Список використаних джерел:

1. Biraul National de Statistică al Republicii Moldova [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statistica.md>.
2. Lencyk-Pawliczko A. Ukraine and Ukrainians throughout the World: A Demographic and Sociological Guide to the Homeland and Its Diaspora / A. Lencyk-Pawliczko // University of Toronto Press. – 1994. – 509 p.
3. Аналитическая записка «Об итогах переписи населения Приднестровской Молдавской Республики 2004 года» // Государственная служба статистики министерства экономики ПМР. – Тирасполь, 2006. – 200 с.
4. Винниченко І.І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис / І.І. Винниченко. – Житомир: Льонок, 1992. – 112 с.

5. Енциклопедія історії України: Т. 1. / редкол. В.А. Столій та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с.
6. Етнічний склад населення Молдови за переписом населення 2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pop-stat.mashke.org/moldova-ethnic-loc2004.htm>.
7. Етнічний склад населення Придністровської Молдовської Республіки за переписом населення 2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm>.
8. Заїмова Л. Українці в культурі Молдови. Тематична бібліографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hasdeu.md/ro/ebibl/ucraina%20a5.pdf>.
9. Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора / Ф.Д. Заставний. – Львів: Світ, 1992. – 176 с.
10. Кабузан В.М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века – 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса / В.М. Кабузан // Ин-т рос. истории РАН. – М.: Наука, 2006. – 658 с.
11. Мельничук Г. Україна – Молдова: проблеми та перспективи двосторонніх відносин (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buktolerance.com.ua/?page_id=10.
12. Українська діаспора в Республіці Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cheremosh30.org.ua/ukraina-sysidy.html>.

References:

1. Biraul National de Statistică al Republicii Moldova. Avialable at: <http://www.statistica.md>.
2. Lencyk-Pawliczko, A. (1994). Ukraine and Ukrainians throughout the World: A Demographic and Sociological Guide to the Homeland and Its Diaspora. *University of Toronto Press*, 509.
3. Analiticheskaya zapiska «Ob itogax perepisi naseleniya Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki 2004 goda». (2006). *Gosudarstvennaya sluzhba statistiki ministerstva ekonomiki PMR*. Tiraspol, 200.
4. Vinnichenko, I.I. (1992). Ukraintsi v derzhavakh kolyshnioho SRSR: istoryko-geografichnyy narys. Zhytomyr: Lyonok, 112.
5. Stoliy, V.A. (2003). Entsiklopediya istorii Ukrainy: T. 1. K.: Naukova dumka, 688.
6. Etnichnyi sklad naseleण्या Moldova za perepysom naseleण्या 2004 r. Avialable at: <http://pop-stat.mashke.org/moldova-ethnic-loc2004.htm>.
7. Etnichnyy sklad naseleण्या Prydnistrovskoi Moldovskoi Respubliki za perepysom naseleण्या 2004 r. Avialable at: <http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm>.
8. Zaimova, L. Ukraintsi v kulturi Moldovi. Tematychna bibliografiya. Avialable at: <http://hasdeu.md/ro/ebibl/ucraina%20a5.pdf>.
9. Zastavnyi, F.D. (1992). Skhidna ukrainska diaspora. Lviv: Svit, 176.
10. Kabuzan, V.M. (2006). Ukraintsy v mire: dinamika chislennosti i rasseleniya. 20-e gody XVIII veka – 1989 god: formirovaniye etnicheskikh i politicheskikh granits ukrainskogo etnosa. *In-t ros. istorii RAN*. M.: Nauka, 658.
11. Melnychuk, G. Ukraina – Moldova: problemy ta perspektyvy dvostoronnikh vidnosyn (90-ti rr. XX st. – pochatok XXI st.). Avialable at: http://buktolerance.com.ua/?page_id=10.
12. Ukrainska diaspora v Respublitsi Moldova. Avialable at: <http://cheremosh30.org.ua/ukraina-sysidy.html>.

Надійшла до редколегії 05.01.2016 р.